

УДК 364-352-003

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.19>**Олег МОРОЗ***здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027***ORCID:** 0009-0006-3506-8744

Бібліографічний опис статті: Мороз, О. (2025). Теоретичні основи впровадження соціальних ініціатив у об'єднаних територіальних громадах. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 159–167, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.19>

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ У ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

У статті здійснено аналіз теоретичних основ впровадження соціальних ініціатив у діяльність об'єднаних територіальних громад України. Розкрито сутність соціальної ініціативи як багатогранного явища, що перебуває на перетині соціології, економіки, психології та публічного управління. Доведено, що в умовах воєнного стану соціальна ініціатива трансформувалася зі стихійної активності у системний інструмент забезпечення життєстійкості територій. Обґрунтовується перехід від вертикальних бюрократичних процедур до горизонтальних мережеских зв'язків, де мешканці стають активними суб'єктами співтворення публічних благ. У роботі представлено типологізацію соціальних ініціатив за змістовим спрямуванням (соціально-захисні, освітні та культурні, екологічні, молодіжні та волонтерські) та масштабом їх реалізації (локальні, міжгромадські, регіональні). Визначено, що структура соціальної ініціативи базується на єдності ціннісно-мотиваційного, організаційно-правового та ресурсного компонентів. Окреслено етапи впровадження ініціатив та ідентифіковано інституційні бар'єри, що стримують їх розвиток у сучасному правовому полі України. Аргументовано, що перехід до оновлених принципів управління – самостійності громад, міжсекторальної взаємодії та формування інституційної стійкості – дозволяє розглядати соціальну ініціативу як один із ключових чинників національної безпеки на місцевому рівні.

У дослідженні наголошено на міждисциплінарному підході до розуміння соціальних ініціатив. Обґрунтовано їх роль як механізму внутрішнього розвитку, що дозволяє громадам компенсувати дефіцит ресурсів через мобілізацію власного потенціалу та волонтерства. Обґрунтовано застосування суб'єктно-вчинкового підходу, згідно з яким залучення мешканців до розв'язання місцевих проблем виступає дієвим засобом подолання соціальної безпорадності.

Ключові слова: соціальна ініціатива, об'єднана територіальна громада, життєстійкість, соціальна суб'єктність, інституційна спроможність.

Oleh MOROZ*Applicant for the Third (Educational and Scientific) Level of Higher Education, Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, 2 M. Kryvonosa str., Ternopil, Ukraine, 46027***ORCID:** 0009-0006-3506-8744

To cite this article: Moroz, O. (2025). Teoretychni osnovy vprovadzhennia sotsialnykh initsiatyv u obiednanykh terytorialnykh hromadakh [Theoretical foundations for the implementation of social initiatives in united territorial communities]. *Vvychlyvist. Humanitas*, 6, 159–167, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.19>

THEORETICAL FOUNDATIONS FOR THE IMPLEMENTATION OF SOCIAL INITIATIVES IN UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES

The article provides an analysis of the theoretical foundations for the implementation of social initiatives in the activities of united territorial communities in Ukraine. The essence of social initiative is revealed as a multifaceted phenomenon at the intersection of sociology, economics, psychology, and public administration. It is proved that under the

© О. Мороз, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

conditions of martial law, social initiatives have transformed from spontaneous activity into a systemic tool for ensuring the resilience of territories. The study substantiates the transition from vertical bureaucratic procedures to horizontal network connections, where residents become active subjects in the co-creation of public goods. The paper presents a typology of social initiatives by functional content (social protection, educational and cultural, environmental, youth and volunteer) and the scale of their implementation (local, inter-community, regional). It is determined that the structure of a social initiative is based on the unity of value-motivational, organizational-legal, and resource components. The stages of initiative implementation are outlined, and institutional barriers hindering their development in the current legal field of Ukraine are identified. It is argued that the transition to updated management principles – community autonomy, cross-sectoral interaction, and the formation of institutional stability – allows considering social initiatives as one of the key factors of national security at the local level.

The study emphasizes a multidisciplinary approach to understanding social initiatives. Their role is substantiated as a mechanism of internal development that allows communities to compensate for the resource deficit by mobilizing their own potential and volunteering. The application of the subject-action approach is justified, according to which the involvement of residents in solving local problems serves as an effective means of overcoming social helplessness.

Key words: social initiative, united territorial community, resilience, social subjectivity, institutional capacity.

Актуальність проблеми. Повномасштабне вторгнення поставило перед Україною та її громадами виклики, яких ми раніше не знали, і змусило докорінно переглянути роль і завдання місцевого самоврядування. Якщо до 2022 року ми говорили переважно про децентралізацію та фінансову незалежність громад, то війна вивела на перший план зовсім інше поняття – життєстійкість.

Стара, централізована система соціального захисту, яка поклядалася виключно на державні кошти, виявилася надто неповороткою й нездатною швидко реагувати на постійні кризи. Часу на адаптацію фактично не було. І коли державні інституції просто не витримували навантаження, стало очевидно: соціальні ініціативи – це не просто стихійний волонтерський рух, а потужний інструмент управління, на який можна і треба спиратися.

Тож сьогодні підтримка таких ініціатив – це вже не спосіб покращити імідж місцевої влади, це життєва необхідність, щоб зберегти найцінніше – наших людей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «соціальної ініціативи» в умовах децентралізації є настільки багатограним, що його аналіз знаходиться на перетині різних галузей знань. Обґрунтування даної категорії потребує міждисциплінарного підходу оскільки це явище перебуває на перетині соціології, економіки, психології та теорії публічного управління. Наприклад, фахівець із права О. Батанов розглядає її крізь призму «муніципальних прав» людини (Батанов, 2011), а економісти, як-от І. Сторонянська та А. Кушнір, цілком логічно зосереджуються на фінансах і радять шукати різні джерела залучення коштів (Сторонянська, 2019; Лисяк, Куш-

нір, 2010). О. Бобровський аналізує, як усе це мало б змінити підходи до управління (Бобровський, 2020), а Т. Семигіна повертає нас до головного – до людини та її потреби в соціальній підтримці (Семигіна, 2020). Незважаючи на значну кількість наукових праць, актуальною залишається проблема неоднорідності підходів, кожен фахівець має на неї свій погляд: юристи бачать процедури, економісти – бюджети, а соціологи – людей. Через це ми досі не маємо цілісної картини, як соціальна ініціатива може функціонувати як узгоджений механізм на рівні громади. Частина наукових підходів залишається описовою і слабо прив'язаною до управлінської практики.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності та аналізі основних підходів до імплементації соціальних ініціатив у діяльність об'єднаних територіальних громад України в умовах сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу. Підхід до державного управління в Україні суттєво змінився під впливом кризових подій останніх років. Роками все було просто: є держава, яка надає соціальні послуги, і є громадянин, який пасивно чекає на допомогу. Така модель, звична для старої адміністративної системи, почала давати збій, щойно суспільство зіткнулося з нестабільністю. А повномасштабна війна остаточно змусила перейти до спільної відповідальності та партнерства. І якщо раніше ініціативи «знизу» часто вважали небажаним втручанням чи порушенням процедур, то тепер саме завдяки їм громади тримаються, а люди отримують життєво необхідну підтримку.

Досвід масової самоорганізації населення в перші місяці вторгнення продемонстрував,

що горизонтальні зв'язки в середині громади часто працюють ефективніше за вертикальні бюрократичні процедури. Соціальна ініціатива в цьому розрізі стає формою суспільного договору нового типу: мешканці готові інвестувати свій час, працю та кошти у спільні блага, але вимагають від органів місцевого самоврядування прозорості, інклюзивності та партнерства.

Відбувається розширення спектра соціальних ініціатив, якщо раніше ініціативи фокусувалися переважно на благоустрої чи культурних заходах, то сьогодні спектр розширився до складних питань: інтеграція внутрішньо переміщених осіб, реабілітація ветеранів, створення безпекового простору, енергетична автономія. Це вимагає від керівництва об'єднаних територіальних громад нових компетенцій – вміння координувати ці ініціативи, надавати їм інституційну форму та інтегрувати їх у стратегії розвитку громади (Олексюк, 2021). Ігнорування цієї зміни парадигми загрожує виникненням конфліктів між активною частиною громади та консервативним апаратом управління.

У науково-теоретичних дослідженнях поняття «соціальна ініціатива» розглядається в соціологічному, економічному, соціально-психологічному та педагогічному ракурсах, а також у теорії публічного управління. Звернемо увагу на те, що у *соціологічному* контексті це поняття розглядається як прояв високого рівня соціальної самостійності, тобто здатності окремих осіб і спільнот самостійно діяти та впливати на трансформацію наявних суспільних відносин. Як зазначає С. Макеєв, соціальна суб'єктність у цьому контексті є здатністю спільноти до самочинної активності, що дозволяє їй виходити за межі заданих соціальних ролей та змінювати інституційну архітектуру суспільства (Макеєв, 2014). Ключовим аспектом тут виступає перехід спільноти від стану «потенційної групи», яка має спільні проблеми до «актуальної групи» яка об'єдналась для дій. Зокрема, Є. Головаха та Н. Паніна наголошували, що перетворення «групи-в-собі» на «групу-для-себе» можливе лише за умови наявності ціннісної консолідації та готовності до солідарної відповідальності.

(Головаха, Паніна, 2007) В умовах війни цей перехід стає миттєвим, перетворюючи індивідуальні стратегії виживання на колективну стратегію опору. Важливо підкреслити відмінність соціальної ініціативи від рутинної діяльності соціальних служб. Ініціатива завжди містить елемент новизни, вона спрямована вирішення проблеми, яку не вдається подолати стандартними адміністративними методами. В умовах обмежених ресурсів саме здатність генерувати та підтримувати такі ініціативи стає ключовим індикатором інституційної спроможності об'єднаної територіальної громади. О. Корнієвський підкреслює, що рівень розвитку волонтерських та громадських ініціатив у громаді є прямим свідченням її життєздатності та здатності до самовідтворення в кризових умовах. Таким чином, соціальна ініціатива постає як фундамент адаптивної спроможності місцевого самоврядування (Корнієвський, 2020).

Економічна теорія, спираючись на інституційний підхід, розглядає ініціативу як специфічний нематеріальний актив та відповідь на так звані «провали держави» та «провали ринку». Як зазначає Б. Вайсброд, соціальна ініціатива заповнює прогалини в наданні суспільних благ, що виникають через нездатність ринку забезпечити попит незахищених верств та неспроможність держави задовольнити специфічні потреби локальних громад (Weisbrod, 1988). В умовах, коли ринок не бачить економічної вигоди у наданні певних послуг, а державні установи через бюрократію не встигають швидко реагувати, на місцевому рівні виникає так званий «третій сектор». Український дослідник В. Геєць наголошує, що в таких умовах соціальна ініціатива стає механізмом «ендогенного розвитку», де внутрішній ресурс громади компенсує дефіцит зовнішніх інвестицій (Геєць, 2009). Він об'єднує активність громадян і організацій, які намагаються заповнити ці прогалини, створюючи власні соціальні ініціативи. Соціальна ініціатива мінімізує трансакційні витрати, що, за теорією О. Вільямсона, досягається завдяки високому рівню персоналізованої довіри та спільних цінностей, які замінюють дорогі формальні контракти та механізми контролю (Williamson, 1985).

Важливо, що ініціатива мобілізує ресурси, недоступні ані бізнесу, ані державі (волонтерська праця, висока довіра). Е. Остром характеризує таку активність як «соціальний капітал у дії», підкреслюючи, що ініціативні групи здатні ефективніше управляти спільними ресурсами завдяки низьким витратам на моніторинг та високій лояльності учасників (Ostrom, 1990). В українській науковому дискурсі О. Бородіна зауважує, що саме такі ініціативи формують «інклюзивні інститути» на рівні територіальних громад, які забезпечують сталий розвиток сільських та міських територій навіть у періоди глибокої економічної турбулентності (Бородіна, 2018).

У теорії публічного управління соціальна ініціатива трактується не просто як волонтерський акт, а як форма «співтворення публічних благ». Ця концепція, детально розроблена Е. Остром та Е. Пестом, передбачає, що якість публічних послуг безпосередньо залежить від активної участі їх отримувачів у процесі виробництва (Pestoff, 2012). Це механізм, за допомогою якого громадяни перестають бути пасивними споживачами послуг і беруть безпосередню участь у їхньому проектуванні та наданні. Теоретично це означає перехід від вертикальної підзвітності до горизонтальної відповідальності. Як наголошує Р. Роудс у своїй теорії мережевого управління, у сучасних умовах держава втрачає монополію на управління, поступаючись місцем партнерствам, де ініціатива виступає інструментом реального місцевого самоврядування за принципом «знизу-вгору» (Rhodes, 1996). Таким чином, ініціатива трансформує роль органів місцевого самоврядування з «командного пункту» на «платформу для взаємодії», де, за визначенням С. Серьогіна, відбувається консолідація зусиль влади та громади задля досягнення суспільно значущих результатів (Серьогін, 2011).

Доповненням до зазначених підходів виступають *соціально-психологічний і педагогічний аспекти* аналізу досліджуваної проблеми. З одного боку, соціальна ініціатива розглядається як прояв проактивної поведінки, яка в умовах війни трансформується у форму колективного реагування на кризу та слугує стратегією подолання стресу. Як зазначає укра-

їнський психолог В. Татенко, така активність є виявом «суб'єктно-вчинкового підходу», де людина через дію долає стан безпорадності, перетворюючи травматичний досвід на конструктивну соціальну енергію (Татенко, 2017). З іншого боку, вона виконує функцію соціалізації громади, оскільки залучення мешканців до спільних проєктів сприяє формуванню відповідального ставлення до території проживання та поступовому утвердженню культури громадянської участі. Педагогічний аспект цього процесу перегукується з ідеями І. Зязюна щодо «педагогіки дії», де виховний ефект досягається не через теоретичне навчання, а через безпосереднє залучення особистості до вирішення суспільно значущих завдань (Зязюн, 2000). О. Безпалько підкреслює, що така участь є формою «соціального навчання» в межах громади, де через ініціативу відбувається передача цінностей солідарності та активного громадянства від індивіда до групи (Безпалько, 2009). У підсумку, соціальна ініціатива стає не лише інструментом вирішення нагальних проблем, а й потужним освітнім майданчиком, що формує нову ідентичність мешканця – не просто жителя певної громади, а активного суб'єкта її розвитку та захисту.

Узагальнюючи зазначені підходи в контексті діяльності об'єднаних територіальних громад, соціальну ініціативу доцільно визначати як інтегровану форму соціальної активності громади, що ґрунтується на добровільному об'єднанні людських, матеріальних і організаційних ресурсів з метою розв'язання локальних проблем, співтворення публічних благ і підвищення життєстійкості території.

Структуру соціальної ініціативи доцільно розглядати як систему, що формується на перетині трьох ключових сфер життя громади. Перша з них – включає довіру, мотивацію та етичні орієнтири спільної діяльності. Без цього фундаменту ініціатива ризикує перетворитися на формальність. Під час війни виникає явище, яке можна назвати «ціннісною мобілізацією»: ініціативи з'являються не через адміністративний примус, а як природна реакція на загрозу і усвідомлення колективної відповідальності.

Другою сферою є організаційно-правова форма, яка забезпечує легітимацію ініціативи через офіційні механізми взаємодії

з органами місцевого самоврядування. Ефективність імплементації соціальних ініціатив у діяльність об'єднаних територіальних громад прямо залежить від якості правового поля. Аналіз змін в українському законодавстві показує, що відбувся важливий перехід: від традиційної вертикальної моделі, в якій держава мала монополію у соціальній сфері, до більш гнучкої горизонтальної моделі партнерства. Ця трансформація не була миттєвою, а відбувалася поетапно, формуючи нову інституційну пам'ять громад. Повномасштабне впровадження 2022 року виявило слабкі місця в чинному законодавстві. Законодавчі зміни 2023–2024 років, зокрема Постанова Кабінету Міністрів № 83 щодо Центрів життєстійкості та зміни до Закону України «Про співробітництво територіальних громад», створили більш гнучке правове поле. Соціальне замовлення тепер поступово стає легальним механізмом фінансування громадських організацій із місцевих бюджетів, змінюючи характер взаємодії з дозвільного на партнерський (Постанова КМУ № 83, 2024). Разом з тим практичне застосування цих норм на місцевому рівні залишається нерівномірним і значною мірою залежить від управлінської культури громади.

Третій ключовий елемент структури, є ресурсне забезпечення, яке відображає економічний бік соціальної ініціативи та процес перетворення ідей у конкретні результати. Досвід реалізації таких проєктів, як «Соціальне таксі» у громадах чи релокація соціальних закладів, показує, що їхня ефективність зазвичай залежить від поєднання бюджетних коштів, донорських грантів і підтримки бізнесу (Щедрий вівторок, 2025).

З теоретичної точки зору важливим є здійснення типологізації соціальних ініціатив, що дозволяє впорядкувати об'єкт дослідження та окреслити їх функціональне призначення. За змістом доцільно виділяти чотири основні категорії. Перша – *соціально-захисні ініціативи*, спрямовані на підтримку вразливих груп населення (малозабезпечених осіб, людей з інвалідністю, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб). Їхня роль полягає у зміцненні соціальної згуртованості та запобіганні відчуттю ізоляції серед мешканців (Романова, 2014).

Друга категорія охоплює *освітні та культурні ініціативи*, які підтримують розвиток людського капіталу та сприяють збереженню національної ідентичності. Йдеться, зокрема, про створення освітніх хабів, бібліотечних просторів нового типу, проведення культурних заходів та неформальних освітніх програм (Гриценко, 2018).

Третю групу становлять *екологічні ініціативи*, спрямовані на розвиток зеленої інфраструктури та формування культури енергоефективності, що є важливою складовою сталого розвитку громад (Хандогіна, Суньова, 2024).

Четверта група – *молодіжні та волонтерські ініціативи*, що виконують функцію соціалізації та розвитку громадянських компетентностей через діяльність молодіжних рад, волонтерських центрів і спортивних проєктів (Корнієвський, 2020).

Окрім змістового підходу, важливо враховувати масштаб реалізації соціальних ініціатив. *Локальні ініціативи* здебільшого зосереджені на вирішенні проблем окремих населених пунктів або невеликих спільнот. *Міжгромадські ініціативи* реалізуються на засадах муніципального співробітництва та передбачають об'єднання ресурсів кількох громад для розв'язання спільних завдань. *Регіональні ініціативи* виходять за межі окремої громади та впливають на формування соціальної політики на рівні області або навіть держави (Третяк, 2015).

Процес впровадження соціальних ініціатив може бути описаний через послідовність взаємопов'язаних етапів. На діагностичному етапі здійснюється виявлення актуальних проблем за допомогою соціологічних методів. Під час проєктно-планувального етапу визначаються цілі, формується команда та забезпечується ресурсна база. Етап впровадження пов'язаний із практичним втіленням запланованих заходів, тоді як моніторинговий етап забезпечує оцінку результативності та корекцію дій.

Водночас теоретичний аналіз виявляє наявність інституційних бар'єрів, що ускладнюють реалізацію соціальних ініціатив. Серед них можна виділити нормативно-правові колізії, кадрові обмеження та збереження патерналістських установок у свідомості

населення. Подолання цих бар'єрів потребує цілеспрямованих управлінських рішень і довгострокової роботи з громадою (Human Rights Watch, 2024).

Важливим фактором зниження зазначених ризиків є цифровізація управлінських процесів. Інструменти електронної демократії сприяють підвищенню прозорості, підзвітності та довіри до соціальних ініціатив, а також розширюють можливості участі мешканців, зокрема тих, хто тимчасово перебуває поза межами громади.

Аналіз теоретико-практичних підходів до впровадження соціальних ініціатив дав нам можливість сформулювати низку принципів на яких може ґрунтуватись процес імплементації соціальних ініціатив в об'єднаних територіальних громадах: принцип самостійності громад, принцип міжсекторальної взаємодії та принцип формування життєстійкості. Соціальна ініціатива в цьому контексті постає не як разова акція, а як механізм довгострокового розвитку та адаптації громади.

Це дає підстави вважати, що сьогодні соціальна ініціатива перестала бути додатком до громадської активності і стала системним інструментом забезпечення життєстійкості територій. У складних умовах війни та обмежених ресурсів вона відображає перехід від пасивного споживання соціальних послуг до моделі співвідповідальності та спільного створення публічних благ. Ключовим фактором успіху стає здатність місцевих лідерів трансформувати соціальний капітал із підходу «виживання своїми силами» у «широку співпрацю різних груп».

Зазначені в роботі принципи доводять, що соціальній ініціативі забезпечується виключно при системному поєднанні трьох компонентів: довіри та мотивації, правової форми та ресурсного забезпечення. Запропонована типологізація створює наукове підґрунтя для системної роботи, проте ефективність цього процесу на практиці стримується інституційними бар'єрами, найвагомішим з яких залишається ментальна звичка населення покладатися виключно на державу. У період воєнного стану та повоєнного відновлення стратегічним напрямом розвитку громад стає перехід до оновлених принципів впровадження соціальних ініціатив. Йдеться

насамперед про посилення самостійності громад, об'єднання ресурсів органів влади, бізнесу та волонтерського сектору, а також про формування інституційної стійкості. Водночас ефективність таких підходів значною мірою визначається конкретними соціальними та інституційними умовами в громадах. У цілому це змінює роль соціальної ініціативи, надаючи їй статус одного з ключових чинників забезпечення національної безпеки на місцевому рівні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У ході дослідження встановлено, що концептуалізація соціальної ініціативи потребує міждисциплінарного підходу, оскільки цей феномен перебуває на перетині соціології, економіки та теорії публічного управління. Обґрунтовано, що перехід спільноти від стану «потенційної групи» до «актуальної» можливий лише за умови об'єднання та готовності до солідарної відповідальності. Виявлено суттєву еволюцію профілю соціального запиту в громадах: функціональний спектр ініціатив розширився від локального благоустрою до розв'язання стратегічно складних завдань, зокрема інтеграції внутрішньо переміщених осіб, реабілітації ветеранів, створення безпекових просторів та забезпечення енергетичної автономії. Систематизовано структуру соціальної ініціативи, ефективність якої залежить від трьох компонентів: ціннісної мотивації та довіри, легітимної організаційно-правової форми та багатоканального ресурсного забезпечення. Встановлено, що сучасні законодавчі зміни сприяють переходу від вертикальної моделі управління до горизонтального партнерства, де соціальне замовлення стає легальним механізмом підтримки громадського сектору.

Незважаючи на позитивну динаміку самоорганізації, імплементація соціальних ініціатив стримується низкою інституційних бар'єрів, серед яких домінують нормативні колізії, дефіцит кваліфікованих кадрів та патерналістські установки населення. Подолання зазначених перешкод вбачається у впровадженні принципів міжсекторальної взаємодії, цифровізації управлінських процесів та формуванні нової моделі співвідповідальності за розвиток територій, що і виступатиме перспективами подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: конституційно-правові проблеми організації та функціонування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2011. 479 с. URL: <https://constitutionalist.com.ua/wp-content/uploads/2020/10/dis.doc> (дата звернення: 03.12.2025).
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 208 с. URL: <https://www.studocu.com/uk/document/sums%D1%8Ckiy-derzhavniy-universitet/avtomatizatsiya-virobnichikh-protsesiv/sotsial%D1%8Cna-pedagogika-bezpal%D1%8Cko-o-v/103840022> (дата звернення: 03.12.2025).
3. Бобровський О. І. Теоретичні засади публічного управління територіальних громад. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/153.pdf (дата звернення: 03.12.2025).
4. Бородіна О. М. Інклюзивний розвиток сільських територій в Україні: концептуальні засади. *Економіка і прогнозування*. 2018. № 2. С. 109–122. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_18_2_109_uk.pdf (дата звернення: 04.12.2025).
5. Геєць В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. Київ : Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2009. 864 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/12.pdf> (дата звернення: 05.12.2025).
6. Головаха Є. І., Паніна Н. В. Соціологія : навч. посіб. Київ : Видавництво «Фоліо», 2007. 588 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Holovakha_Yevhen/Sotsiologia_navchalnyi_posibnyk/ (дата звернення: 05.12.2025).
7. Гриценко О. А. Культурні ініціативи та культурна політика в Україні. Київ : Інститут культурології НАМ України, 2018. 140 с. URL: <http://culturalstudies.org.ua/monografii/2018-02-grytsenko.pdf> (дата звернення: 06.12.2025).
8. Дем'янчук О. І. Територіальна та фіскальна децентралізації в Україні: практичні результати. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2017. № 4 (32). С. 17–22. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Economy/article/view/1435/1258> (дата звернення: 06.12.2025).
9. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії. Київ : ППППО АПН України, 2000. 309 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/3787/1/педагогіка_добра.pdf (дата звернення: 07.12.2025).
10. Корнієвський О. А. Громадські об'єднання у системі забезпечення національної стійкості України. Київ : НІСД, 2020. 48 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/hromadski-obiednannya-v-syst-nat-stiikosti.pdf> (дата звернення: 07.12.2025).
11. Лисяк Л. В., Кушнір А. І. Фінансова стійкість місцевих бюджетів: теоретичний аспект. *Світ фінансів*. 2010. № 1. С. 17–27. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/20245> (дата звернення: 08.12.2025).
12. Макеєв С. О. Соціальні ідентичності та ідентифікації. Київ : Інститут соціології НАН України, 2014. 192 с. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/book/makeev.pdf> (дата звернення: 08.12.2025).
13. Олексюк Г. В., Попадинець Н. М., Самотій Н. С. Управління територіальними громадами на засадах територіального маркетингу: теоретико-методологічні аспекти. *Регіональна економіка*. 2021. № 3. С. 15–24. URL: https://re.gov.ua/re202103/re202103_015_OleksyukHV,PopadynetsNM,SamotiyNS.pdf (дата звернення: 06.12.2025).
14. Про організацію діяльності та забезпечення функціонування центрів життєстійкості : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.01.2024 № 83. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP240083> (дата звернення: 12.12.2025).
15. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18> (дата звернення: 04.12.2025).
16. Семігіна Т. В. Сучасна соціальна робота : посібник. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Suchasna_sotsialna_robota.pdf (дата звернення: 01.12.2025).
17. Серьогін С. М., Макарова І. В. Взаємодія держави й суспільства та роль державного управління в цьому процесі: синергетичний підхід. *Теорія та практика державного управління*. 2011. Вип. 2 (33). С. 13–21. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=REF&S21STR=Серьогін (дата звернення: 09.12.2025).
18. Соціальне підприємництво: що це таке, приклади бізнесу в Україні. *Щедрий Вівторок*. URL: <https://givingtuesday.ua/statti/soczialne-pidpryemnyctvo/> (дата звернення: 14.12.2025).
19. Сторонянська І. З. Фінансова спроможність територіальних громад: інструменти оцінки та забезпечення : монографія. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2019. 284 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20190001.pdf> (дата звернення: 10.12.2025).
20. Татенко В. О. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір : монографія / Віталій Татенко. – К. : Міленіум, 2017. – 184 с. URL: https://www.ispp.org.ua/backup_ispp/1518613204.pdf (дата звернення: 11.12.2025).

21. Третяк Ю. В. Регіональний розвиток та державна регіональна політика : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2015. URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/166/files/33758b97-8d38-4b7b-98f5-171804f37478.pdf> (дата звернення: 11.12.2025).
22. Хандогіна О. В., Суньова Т. Л. Інтеграція екологічної складової сталого розвитку на місцевому рівні. *Екологічно сталий розвиток урбосистем: виклики та рішення в контексті євроінтеграції України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (5-6 листопада 2024 р.). Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2024. С. 39–41. URL: https://ecology.kname.edu.ua/images/Materialy_conferenci/Materiali_2024_OSTATOCNIJ.pdf (дата звернення: 12.12.2025).
23. Human Rights Watch. «All She Did Was Help People»: Flawed Anti-Collaboration Legislation in Ukraine. Kyiv, 2024. URL: <https://www.hrw.org/news/2024/12/05/ukraine-flawed-legislation-collaboration> (дата звернення: 10.12.2025).
24. Ostrom E. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge University Press, 1990. 280 p. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511807763> (дата звернення: 13.12.2025).
25. Pestoff V. *Co-production and Public Service Management: Citizenship, Governance and Public Service Management*. Routledge, 2012. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203152294> (дата звернення: 13.12.2025).
26. Rhodes R. A. W. The New Governance: Governing without Government. *Political Studies*. 1997. Vol. 44. No 4. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/j.1467-9248.1996.tb01747.x> (дата звернення: 14.12.2025).
27. Weisbrod B. *The Nonprofit Economy*. Harvard University Press, 1988. URL: <https://doi.org/10.4159/9780674044555> (дата звернення: 14.12.2025).
28. Williamson O. E. *The Economic Institutions of Capitalism*. New York: Free Press, 1985. 450 p. URL: <https://archive.org/details/economicinstitut0000will> (дата звернення: 15.12.2025).

REFERENCES:

1. Batanov, O. V. (2011). *Munitsypalna vlada v Ukraini: konstytutsiino-pravovi problemy orhanizatsii ta funktsionuvannia* [Municipal power in Ukraine: constitutional and legal problems of organization and functioning] (Doctoral dissertation). Kyiv. <https://constitutionalist.com.ua/wp-content/uploads/2020/10/dis.doc> [in Ukrainian].
2. Bezpalko, O. V. (2009). *Sotsialna pedahohika: skhemy, tablytsi, komentari* [Social pedagogy: schemes, tables, comments: manual]. Tsentr uchbovoi literatury. <https://www.studocu.com/uk/document/sums%D1%8Ckiy-derzhavniy-universitet/avtomatizatsiya-virobnichikh-protseviv/sotsial%D1%8Cna-pedagogika-bezpal%D1%8Cko-o-v/103840022> [in Ukrainian].
3. Bobrovskiy, O. I. (2020). *Teoretychni zasady publichnoho upravlinnia terytorialnykh hromad* [Theoretical principles of public management of territorial communities]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, (4). http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/153.pdf [in Ukrainian].
4. Borodina, O. M. (2018). *Inklyuzyvnyi rozvytok silskykh terytorii v Ukraini: kontseptualni zasady* [Inclusive development of rural areas in Ukraine: conceptual principles]. *Ekonomika i prohnozuvannia*, (2), 109–122. http://eip.org.ua/docs/EP_18_2_109_uk.pdf [in Ukrainian].
5. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024). *Resolution No. 83 On the organization of activities and ensuring the functioning of resilience centers*. <https://ips.ligazakon.net/document/KP240083> [in Ukrainian].
6. Demianchuk, O. I. (2017). *Terytorialna ta fiskalna detsentralizatsii v Ukraini: praktychni rezultaty* [Territorial and fiscal decentralization in Ukraine: practical results]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia "Ekonomika"*, 4(32), 17–22. <https://journals.oa.edu.ua/Economy/article/view/1435/1258> [in Ukrainian].
7. Giving Tuesday Ukraine. (2025). *Sotsialne pidpriumnytstvo: shcho tse take, pryklady biznesu v Ukraini* [Social entrepreneurship: what it is, business examples in Ukraine]. <https://givingtuesday.ua/statti/soczialne-pidpriumnyctvo/> [in Ukrainian].
8. Heiets, V. M. (2009). *Suspilstvo, derzhava, ekonomika: fenomenolohiia vzaiemodii ta rozvytku* [Society, state, economy: phenomenology of interaction and development]. In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy. <http://ief.org.ua/docs/mg/12.pdf> [in Ukrainian].
9. Holovakha, Ye. I., & Panina, N. V. (2007). *Sotsiolohiia* [Sociology: manual]. Folio [in Ukrainian].
10. Hrytsenko, O. A. (2018). *Kulturni initsiatyvy ta kulturna polityka v Ukraini* [Cultural initiatives and cultural policy in Ukraine]. Instytut kulturolohii NAM Ukrainy. <http://culturalstudies.org.ua/monografii/2018-02-grytsenko.pdf> [in Ukrainian].
11. Human Rights Watch. (2024). "All She Did Was Help People": Flawed Anti-Collaboration Legislation in Ukraine. Retrieved from <https://www.hrw.org/news/2024/12/05/ukraine-flawed-legislation-collaboration> [in English].
12. Khandohina, O. V., & Sunova, T. L. (2024). *Intehratsiia ekolohichnoi skladovoi staloho rozvytku na mistsevomu rivni* [Integration of the ecological component of sustainable development at the local level]. KhNUMH im. O. M. Beketova. Retrieved from https://ecology.kname.edu.ua/images/Materialy_conferenci/Materiali_2024_OSTATOCNIJ.pdf [in Ukrainian].

13. Kornievskiy, O. A. (2020). *Hromadski obiednannia u systemi zabezpechennia natsionalnoi stiikosti Ukrainy* [Public associations in the system of ensuring national resilience of Ukraine]. NISD. Retrieved from <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/hromadski-obiednannya-v-syst-nat-stiikosti.pdf> [in Ukrainian].
14. Lysiak, L. V., & Kushnir, A. I. (2010). Finansova stiikist mistsevykh biudzhetyv: teoretychnyi ASPECT [Financial stability of local budgets: theoretical aspect]. *Svit finansiv*, (1), 17–27. Retrieved from <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/20245> [in Ukrainian].
15. Makeiev, S. O. (2014). *Sotsialni identychnosti ta identyfikatsii* [Social identities and identifications]. Instytut sotsiologhii NAN Ukrainy. <https://i-soc.com.ua/assets/files/book/makeev.pdf> [in Ukrainian].
16. Oleksiuk, H. V., Popadynets, N. M., & Samotii, N. S. (2021). Upravlinnia terytorialnymy hromadamy na zasadakh terytorialnoho marketynhu [Management of territorial communities based on territorial marketing]. *Rehionalna ekonomika*, (3), 15–24. Retrieved from https://re.gov.ua/re202103/re202103_015_OleksyukHV,PopadynetsNM,SamotiyNS.pdf [in Ukrainian].
17. Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511807763> [in English].
18. Pestoff, V. (2012). *Co-production and Public Service Management: Citizenship, Governance and Public Service Management*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203152294> [in English].
19. Rhodes, R. A. W. (1997). *Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*. Open University Press. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/j.1467-9248.1996.tb01747.x>
20. Semihina, T. V. (2020). *Suchasna sotsialna robota* [Modern social work: manual]. Akademiia pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu. Retrieved from https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Suchasna_sotsialna_robota.pdf [in Ukrainian].
21. Seriohin, S. M., & Makarova, I. V. (2011). Vzaiemodiia derzhavy i suspilstva ta rol derzhavnogo upravlinnia [Interaction of the state and society and the role of public administration]. *Teoriia ta praktyka derzhavnogo upravlinnia*, 2(33), 13–21. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=REF&S21STR=Серьогін [in Ukrainian].
22. Storonianska, I. Z. (2019). *Finansova spromozhnist terytorialnykh hromad: instrumenty otsinky ta zabezpechennia* [Financial capacity of territorial communities: assessment and assurance tools: monograph]. DU “Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy”. Retrieved from <http://ird.gov.ua/irdp/p20190001.pdf> [in Ukrainian].
23. Tatenko, V. O. (2017). *Metodolohiia subiektno-vchynkovoho pidkhodu: sotsialno-psykholohichni vymir* [Methodology of the subject-action approach: socio-psychological dimension]. Milenium. Retrieved from https://www.ispp.org.ua/backup_ispp/1518613204.pdf [in Ukrainian].
24. Tretiak, Yu. V. (2015). *Rehionalnyi rozvytok ta derzhavna rehionalna polityka* [Regional development and state regional policy: manual]. NADU. Retrieved from <http://academy.gov.ua/pages/dop/166/files/33758b97-8d38-4b7b-98f5-171804f37478.pdf> [in Ukrainian].
25. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). *Law of Ukraine On Cooperation of Territorial Communities* (No. 1508-VII). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18> [in Ukrainian].
26. Weisbrod, B. (1988). *The Nonprofit Economy*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/9780674044555> [in English].
27. Williamson, O. E. (1985). *The Economic Institutions of Capitalism*. Free Press. Retrieved from <https://archive.org/details/economicinstitut0000will> [in English].
28. Ziazuiun, I. A. (2000). *Pedahohika dobra: idealy i realii* [Pedagogy of good: ideals and realities]. IPPPO APN Ukrainy. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/3787/1/pedagogy_of_goodness.pdf [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 12.11.2025

Дата прийняття статті: 28.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025